

without war», pointed out in his book «Strategy and technology» the US military publicists and S. Possoni. J. Pernel. Quite an interesting vision of Representatives proposed structural and functional analysis. Its creators portray society as a system of interacting elements, among which are «functional», contributing to its normal activity, and harmful, «dysfunctional» actions are destroying this social structure. It is portrayed as a war requires the existence of social structures. Newpositivism presented, first of all, the concept of «political realism» and scientific and mathematical analysis. Founder and patriarch of «political realism» is the most prominent American theoretician of international relations, Hans Morgenthau. His main work is the book «Politics among nations. The struggle for power and the world». According to the teachings Morgenthau, policy advocates very special sphere of social relations that is not linked to the economy, morality and other elements of civil structures; the essence of politics is the struggle for power and might. The roots of the war as a social phenomenon lie in a sober mental calculation: if this particular situation war can bring success, it should begin — if not, should be avoided. Theory of scientific and mathematical analysis seeks to explain the different kinds of wars mathematical laws express them in appropriate formulas. This applies mathematical game theory and conflict situations. Naturalistic approach presented psychobiological and geopolitical theories. Biological causes wars teaching associate not with individual human psychology, and above all biological laws and the needs of the human race. Prominent among biological theories won the so-called ethological theory. Religious approach sees primarily the reason that God made a mistake, not subjugating man completely and giving it the relative free will. Captured ambition and aspirations of various people «rebel against God», the consequence is the war. Pluralistic approach defends the idea of multiplicity causes of war. Along with the described concepts of civilization future in the era of globalization, there are a number of other concepts that focus on other points in the development of society and distinguish, accordingly, its other «hot spots».

Key words: war, peace, the armed struggle, the army, society, aggression.

УДК 316.334.56

І. П. Шепеленко, кандидат соціологічних наук, доцент

НОВІ СМИСЛИ МІСЬКОГО ПРОСТОРОВО-ЧАСОВОГО КОНТИНУУМУ

Розглянуто використання темпорального аналізу в соціологічних дослідженнях міста. Наведені результати конкретного соціологічного дослідження ставлення

громадян до топонімів, пов'язаних з історичними особистостями радянської епохи як символів цієї епохи.

Ключові слова: міський простір, міське середовище, соціальні смисли, просторові символи.

Актуальність проблеми. Сучасне місто являє собою один із найбільш характерних феноменів цивілізації — сховище пам'яті про минуле, осередок найгостріших проблем сучасності, джерело трансформацій, що формують майбутнє. У зв'язку з цим міський простір представляє для соціологів сферу безсумнівного інтересу з моменту формування соціології як дисципліни і, безсумнівно, буде цікавити в майбутньому. За словами Роберта Парка, «...місто і міське середовище являють собою найбільш послідовну і в цілому найбільш успішну спробу людини перетворити світ, у якому вона живе, у найбільшій відповідності до своїх найпотаємніших бажань» [1, с. 3–12]. Таким чином, місто розглядається як соціальний конструкт, наповнений різними явними і прихованими смислами, їх поєднаннями та конфігураціями.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Осмислення міського просторово-часового континууму проводиться на засадах міждисциплінарних наукових досліджень соціологами, культурологами, економістами, архітекторами, представниками різних соціальних парадигм і теорій та має практичну значимість для прийняття конкретних рішень щодо формування культурного образу сучасного урбанізованого простору. Ми спираємося на постулати гуманістичної соціології Ф. Знанецького, символічного інтераціоналізму Дж. Міда, феноменологічної соціології А. Шютца, драматургічної соціології І. Гофмана та етнометодології Г. Гарфінкеля, семіотичні дослідження міського простору (Р. Барт, К. Лінч, К. Леві-Стросс, Ч. Дженкс). Так, дослідження Г. Гарфінкеля щодо реакції людей на свідоме руйнування звичного ходу соціальної взаємодії слугували основою конкретного соціологічного дослідження.

Мета статті — дослідити конструювання нових часово-просторових смислів в умовах сучасного міста.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні місто зазнає масштабних та швидких змін, які вельми проблематично осмислити з позицій здорового глузду або окремих сфер наукового знання. Динамічний процес соціокультурних змін супроводжується глобальною трансформацією звичних структур життєвого світу, змінюється і сам досвід самоідентифікації городянина в часі і просторі.

Усвідомлення індивіда (городянина) у часі вимагає характеристики таких понять, як минуле, сьогодення і майбутнє, аналізу відмінності часу історич-

ного і часу соціального, виділення соціальних смислів конкретних історичних епох та особливостей формування ідентичності соціальних груп з точки зору сприйняття цих смислів. Соціологами неодноразово констатовалася відмінність соціального часу і часу історичного. «Соціальний час — структурована послідовність якісних станів соціуму (епох, часів)... Воно може бути витлумачене як величезний текст, як семіотична єдність, як набір (система смислів) з відповідними культурними кодами, які виражають ці смисли. Від нашої здатності розрізняти нюанси залежить масштаб структурування соціального часу» [2, с. 3].

Сучасна цивілізаційна динаміка, зростання темпів життя у містах, збільшення кількості інновацій та зміна їх характеру прискорюють темпи старіння знань, роблять досвід минулих поколінь незначним, малозрозумілим і, відповідно, малозатребуваним наступними поколіннями. Минуле протягом короткого історичного періоду представляється нам чужим і навіть незрозумілим [3, с. 95]. Інформаційно-комунікативна перевантаженість, перевищення порогу сприйняття нововведень, глобальність сучасних цивілізаційних викликів докорінно змінили осмислення сучасним міським жителем історичних колізій і смислів минулого. Соціологами, психологами відзначається масова аутизація сучасного городянина, істотне обмеження каналів доступу інформації, прагнення до збереження інтимного простору життєвого світу, небажання «копатися» у фактах, життєписах особистостей минулих поколінь. Про це може свідчити відвідуваність різними віковими когортами історичних музеїв, бібліотек.

Навіть представниками старшого покоління «нове» розглядається як постійно та швидко застаріваюче, яке миттєво перетворюється у вчорашнє. Актуальний життєвий досвід, який суттєво впливає на становлення соціокультурної ідентичності наступних поколінь, все швидше втрачає свою цінність, встигаючи «постаріти» ще до передачі його у спадок. Традиційні механізми взаємодії між поколіннями зазнають істотної трансформації, сама взаємодія все частіше стає опосередкованою та дискретною, змінилися ступінь і характер впливу провідних інститутів соціалізації на процес самоідентифікації особистості. Сьогодні людині простіше погодитися зі старими, класичними смислами, тому що вони застарівають не так швидко, як ті, що недавно сформульовані. Городянин прагне уникнути культурної травми, викликані необхідністю переосмислення сучасних реалій. Колосальна соціальна втома, небажання змінювати усталені канони, впевненість у швидкоплинності нового життєвого досвіду відбилосся і в пасивному відношенні городян до перейменування вулиць, районів та інших пам'яток — символів епохи комунізму, що впроваджується останнім часом. «Ми зробили все, щоб при слові “Фрунзе” виникла асоціація не з історичною особистістю, а з якіс-

ним перфорованим металом, як при слові «ксерокс» виникає асоціація не з фірмою, а з копіювальним апаратом. Зараз бренд наповнюється новими смислами не тому, що він пов'язаний з конкретною особистістю, а тому, що ми системно займаємося питаннями енергозбереження, поставками сонячних батарей...», «Харків'яни стверджують, що сама назва вулиці, на якій вони живуть або працюють, їх практично не хвилює, багато хто навіть не знає, що це ім'я або назва пов'язана з комуністами». «Ми — харків'яни, нам треба думати про майбутнє, будувати своє місто», — такі матеріали з'явилися на сторінках харківської преси останнім часом.

Соціологічне опитування, проведене автором з 2 по 12 червня 2015 р. у Харкові (вибірка квотна, що репрезентує доросле населення міста Харкова за статтю та віком. Обсяг вибіркової сукупності склав 600 респондентів. Очікувана середня помилка вибірки складає $\pm 3,2\%$). У зв'язку з завданнями дослідження були виділені такі групи респондентів: молодь 18–25 років, представники середнього віку 26–60 років, старше покоління — понад 60 років. Усі респонденти є жителями м. Харкова. Метою дослідження було визначити ставлення громадян до топонімів, що пов'язані з історичними особистостями радянської епохи та є символами цієї епохи. Громадська думка безпосередньо оперує не з «речами» і явищами соціального життя, а із знаками або символами, які їх представляють. Необхідно було з'ясувати ступінь інформованості городян про походження і смислове значення запропонованих топонімів (годонімів), особливості сприйняття іміджевих рис конкретної особистості різними віковими групами, а також уточнити, чи є топонім символом певної епохи. Респондентам було запропоновано висловити свою думку з приводу таких персоналій: Артем (Федір Андрійович Сергєєв), — російський революціонер, радянський політичний діяч; Руднев (Микола Олександрович Руднев) — російський революціонер, видатний учасник Громадянської війни в Росії; Постишев (Павло Петрович Постишев) — радянський державний і партійний діяч, партійний пропагандист і публіцист. Відповіді респондентів розподілилися таким чином: більше 37% респондентів не пов'язують топонім «вулиця Артема» з ім'ям Ф. А. Сергєєва, 22% респондентів відповіли, що знайомі з його біографією, вважають його видатною історичною постаттю, 4% — вважають, що він вніс гідний внесок у розвиток міста; більше 40% вагалися з відповіддю. З приводу наступної особистості більше 70% респондентів не змогли дати відповідь на запитання: «Чому площа названа ім'ям Руднева? Хто він такий і що зробив для Харкова?». Респонденти плуталися у відповідях з приводу того, в який історичний період і що саме було зроблено Рудневим у місті. Тільки 8% респондентів (представники старшої вікової групи) могли дати позитивну відповідь на поставлені запитання. Однак на запитання: «Чому саме ця

площа має ім'я Руднева?» — правильно ніхто не відповів. Аналогічна ситуація склалася і з ім'ям Постишева. Практично вся група представників старшого покоління і близько 60% середньої групи респондентів висловила думку, що він зробив значний внесок у розвиток міста, організувавши будівництво Будинку піонерів і ставши ініціатором святкування новорічної ялинки. Однак ніхто не зміг назвати ні його посади, ні фактів з його біографії, ні особистісних рис. Тільки 1% респондентів — представників молодшої вікової групи (це, на наш погляд, свідчить про відродження інтересу у молоді до історії міста, поглибленого вивчення його культурної спадщини) — дали досить повну інформацію щодо поставленого питання.

Висновки. Таким чином, дослідження ставлення громадян до топонімів, пов'язаних з історичними особистостями радянської епохи, свідчить про часткову або повну втрату ними свого символічного значення. Спроба стрибкоподібно трансформувати суспільну свідомість за допомогою зміни символів минулого, на нашу думку, є характерною для комунікативної боротьби конфронтуючих смислових систем з метою створення образу сьогодення в уявленні не стільки жителів країни, скільки для створення нового, європейського іміджу держави.

Будь-яке суспільство, а капіталістичне — особливо, передбачає циркуляцію образів, смислів міського простору. Сьогодні повсюдно ведуться дискусії про необхідність брендингу міст. Яким чином це може вирішити нагальні економічні, соціальні питання самих городян — залишається питанням відкритим, проте спроба об'єднання європейського образу міста з вирішенням міських проблем була зроблена на місцевому рівні в процесі підготовки до «ЄВРО – 2012» і продовжується зараз. Паралельно зі створенням спортивних об'єктів створювалися вельми вдалі елементи інфраструктури, що відображають прагнення місцевої влади представити місто як символ здорового, спортивного способу життя, що відповідає останнім вимогам часу, безпечним та комфортним для проживання. Масово, практично в кожному дворі всіх житлових масивів міста, створювалися спортивні майданчики, клуби та школи, підтримувалася будь-яка ініціатива городян у цьому питанні.

Суперечливість сьогоденної ситуації, пов'язаної зі зміною міської символіки, полягає в тому, що не враховуються, залишаються практично незатребуваними органами влади наукові розробки стійкого базису і механізмів для індивідуальної та колективної ідентифікації городян, формування позитивного образу міста в умовах соціально-культурних змін. Рішення щодо зміни іміджу міста, особливо його центральної, історичної частини, приймаються без обговорення з міською громадою. У зв'язку з цим хотіло-

ся б зіставити деякі символічні переходи, що вже мають місце в історичному минулому, абсолютно різні за масштабом, але дуже подібні за механізмом здійснення. Наприклад, відродження новорічного свята, але вже під егідою радянської символіки — зірок на ялинці, костюмів для дітей, що відображають певні віхи будівництва держави — будівельник, шахтар, металург. Або перейменування вулиць міста в післяреволюційний період на початку минулого століття. Так, у Харкові були стерті з пам'яті поколінь історично сформовані назви — Михайлівська площа (площа Руднева), Павлівська площа (до 2013 р. — площа Рози Люксембург). Відсутня в міській топоніміці і згадка про внесок у розвиток міста всесвітньо відомих харків'ян, наприклад, мецената Павла Івановича Харитоненка, який фінансував видатні об'єкти архітектури міста, будівництво в Києві пам'ятника Богдану Хмельницькому, його колекція картин стала суттєвим внеском для Харківського художнього музею; Івана Васильовича Попандопуло — видатного медика, який у найскладніші роки врятував тисячі харків'ян, заснував систему медичного забезпечення у місті, заклавши наукову основу лікування багатьох захворювань жінок, та багатьох інших мешканців. Харків науковий, студентський, виробничий, літературний, театральний — кожна грань міста зберігає набір позитивних символів, які можуть бути використані для створення смислопороджуючих символів міста. Таким чином, минуле може постати у творчому дискурсі, позитивно впливаючи на колективну ідентичність городян. Стверджуючи нові, позитивні смисли міського часово-просторового континууму, необхідно, створити нову систему культурної ідентифікації міста. І, виходячи із вказаного Александером, можна зазначити, що «саме смисли забезпечують відчуття..., а зовсім не події самі по собі» і продовжити: «на культурний процес здійснюють глибокий вплив структури влади і ситуаційні навички мислячих соціальних акторів» [4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Парк Р. Город как социальная лаборатория / Роберт Парк // Соц. обозрение. – Т. 2, № 3. – 2002.
2. Бакиров В. С. Пространство и время человека как продукт социальной коммуникации / В. Бакиров // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. пр. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2008. – 579 с.
3. Люббе Г. В ногу со временем. О сокращении нашего пребывания в настоящем / Г. Люббе // Вопросы философии. – 1994. – № 10.
4. Александер Дж. Смыслы социальной жизни: культурсоциология / Дж. Александер. – М. : Праксис, 2013. – 630 с.

НОВЫЕ СМЫСЛЫ ГОРОДСКОГО ПРОСТРАНСТВЕННО-ВРЕМЕННОГО КОНТИНУУМА

Шепеленко И. П.

Рассмотрено использование темпорального анализа в социологических исследованиях города. Приведены результаты конкретного социологического исследования отношения граждан к топонимам, связанных с историческими личностями советской эпохи, как к символам.

Ключевые слова: городское пространство, городская среда, социальные смыслы, пространственные символы.

NEW MEANINGS OF THE URBAN SPACE-TIME CONTINUUM

Shepelenko I. P.

The modern city is one of the most typical phenomena of civilization as it a memory storage; it is a heart of the most acute problems of our time; it is a source of transformations shaping the future. As a result, urban space is an area of undoubted interest for sociologists since the moment of formation of sociology as a discipline and, of course, is will remain to be of interest for sociologists in the future. The city is filled with a variety of explicit and hidden meanings, their combinations, configurations. Today, the city is undergoing massive and rapid changes that are very difficult to understand from the standpoint of common sense or individual areas of scientific knowledge. The dynamic process of social and cultural changes is accompanied by a global transformation of the usual structures of the life-world, moreover, experience of citizen's self-definition varies in time and space. Information and communicative congestion, exceeding the perception threshold of innovation, global challenges of modern civilization radically changed the understanding of historical conflicts and meanings of the past by a modern city dweller. Sociology and psychology specialists mention mass autization of a modern city dweller; a significant limitation of information access channels; desire to preserve the intimate space of the life-world; unwillingness to «dig» into the facts, biographies of past generations personalities. Even representatives of the older generation consider the «new» as permanently and quickly depreciated, that turns into yesterday. Actual life experience, participating in the development of socio-cultural identity of subsequent generations, quickly loses its value, managing to «grow old» before passing it by inheritance. Traditional mechanisms of intergenerational interaction are undergoing significant transformations; the interaction itself more often becomes an indirect and discrete; both, extent and nature of impact of the leading institutions of socialization in the process of self-identification have changed. Today it is easier for a man to agree with the old classical sense, as they do not go out of date as soon as the newly formulated. A citizen seeks to avoid cultural trauma caused by a need to rethink contemporary realities. Tremendous social fatigue, unwillingness to change the established canons, confidence in transience of new life experience reflected in the passive attitude of townspeople to rename of streets, districts and other monuments

which represent symbols of the communist era. A survey conducted by the author in July 2015 in Kharkov (sample quota, representing the adult population of Kharkov by sex and age. The sample consists of 600 respondents. An expected average sampling error is $\pm 3.2\%$). In connection with the objectives of the study three groups of respondents were allocated: youth (18–25 years old), middle-aged (26–60 years old), the older generation (older than 60 years). All respondents were residents of Kharkov. The aim of the study was to determine the attitude of citizens to names associated with historical figures of the Soviet era as a symbol of that era. Public opinion does not directly operate with the «things» and facts of social life, but with signs or symbols which represent them. There was a need to determine the degree of awareness of citizens about origin and semantic meaning of proposed place-names; peculiarity of perception of image-building features of a specific person by different age groups; clarify whether a place-name symbol of a certain epoch. Thus, the study of stance of citizens on place-names associated with historical figures of the Soviet era, show partial or total loss of their symbolic meaning. An attempt of hopping change of public consciousness by changing the character of the past, in our view, is a typical for communicative struggle of opposing semantic systems in order to create an image of a present day not only in citizen's thinking but for creation of a new, European image of the country.

Key words: urban space, urban environment, common senses, space symbols.

УДК 316.614:351

В. Л. Погрібна, доктор соціологічних наук, професор

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН: ЕПІСТЕМОЛОГІЧНІ ТА АКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ

Розглянуто особливості трактування сутності волонтерства як соціокультурного феномену, його ключові принципи й ознаки. Доводиться, що сьогодні актуалізується проблема визначення та аналізу політико-правових механізмів здійснення волонтерства в умовах кризового суспільства.

Ключові слова: волонтерство, волонтерська діяльність, інститути громадянського суспільства.

Актуальність проблеми. Волонтерство як соціокультурний феномен вивчається істориками, психологами, юристами, економістами, фахівцями